

آسیای مرکزی

(کتاب راهنمای عملی - از جاده ابریشم تا صحرای گبی)

Central Asia- The Practical Handbook

این کتاب آخرین اثر گیلس ویتل^۱ در مورد آسیای مرکزی به شمار می آید که «سید شمعون هاشمی» آن را نه تنها رساله ای اطلاعاتی بلکه راهنمای مطمئنی از منطقه معرفی کرده است. احمد رشید در کتاب خود تحت عنوان «احیای آسیای مرکزی - اسلام یا ناسیونالیسم» آسیای مرکزی را در طول زمان متفاوت دانسته است: «در قلب تاریخ آسیای مرکزی، سخنی از شاهزاده و تخت او نیست؛ بلکه همواره صحبت از بادیه نشین و اسب اوست». از زمان فروپاشی امپراتوری شوروی و متعاقباً فروپاشی دیوار آهنین، دنیا با تمام توان خود سعی داشته چادر نشین را اغوا کرده و اسبش را متنعم سازد.

سرزمینی با هزار نام که روسها آن را *Shredne Asia*، یونانی ها و رومی های قدیم *Transoxiana* (سرزمین ماورای رود سیحون) و انگلیسی ها *Tartary* می نامیدند و نیکلای پرشوالسکی^۲ نام «مرز آخر»^۳ را بر آن نهاد. آسیای مرکزی از قدیم در تاریخ نه تنها به عنوان سرزمین خانها، مغولها و هونها جنگاور بلکه بنیاد پرتحرک میراث و فرهنگ غنی شناخته شده است. صومعه های بخارا و سمرقند اندیشمندان را مجذوب خود ساخت، ثروت و جواهرات تاشکند، مهاجمان را فریفت و جاده ابریشم که به بازارهای پُررونق منتهی می شد از قدیم اقتصاد منطقه را تحت سلطه خود قرار داده بود. پس از حدود یک قرن، شانس بار دیگر به وارثان چنگیزخان و تیمور لنگ در حالی روی آورد که همه چشمها مشتاقانه به سوی آسیای مرکزی به عنوان بازاری جدید با ظرفیتهای بالقوه بیکران دوخته شده است.

اما ذکر این مطلب باعث تأسف است که از آنجا که حکومت کمونیستی سالهای متمادی این منطقه را تحت سلطه داشته و در پشت پرده آهنین قرار داده بود، هیچ شناخت اولیه ای از آن وجود نداشت و جهان از چهره متغیر آن غافل بود. بدین ترتیب بود که نهایتاً وقتی اتحاد شوروی از هم گسیخت، آسیای مرکزی به صورت سرزمین ناشناخته به شمار آمد. بنابراین، نیاز به اطلاعات دقیق و معتبر در مورد این سرزمین جهت راهنمایی مناسب تازه واردین بسیار محسوس است. این اطلاعات آنها را قادر می سازد زمینه های جدید همکاری دوجانبه را، بدون تحریک حس سوءظن در میان مردم شکاک و هراسناک آسیای مرکزی، بیابند. بعد از نوشته های نسبتاً روشنگر «احمد حسن دانی»^۴ در مورد این موضوع، گیلس ویتل افتخار دستیابی به اثر فوق العاده دیگری را دارد: *Central Asia - The Practical Handbook*

1. Giles Whittell

2. Nikolai Przhevalski

3. Last Frontier

4. Ahmad Hassan Dani

گیلس ویتل دوران جوانیش را در کنیا، نیجریه و الجزایر گذراند. وی در دانشگاه کمبریج به مطالعه رشته تاریخ پرداخت و مقالات جالبی در مورد مدیریت (رده میانی) برای «دیلی تلگراف» نوشت. انقلابهای اروپای شرقی در سال ۱۹۸۹ وی را بر آن داشت تا با دو چرخه از برلین تا بخارست سفر کرده و شرح سفرش را در کتابی تحت عنوان *Lambada Country* (که در سال ۱۹۹۲ منتشر شد) بیاورد. او دو سال گذشته را صرف تحقیق و بررسی در مورد آسیای مرکزی کرده و اکنون در حال نوشتن دومین کتاب خود در مورد این منطقه می‌باشد. با رجوع به این کتاب آن را یکی دیگر از سلسله کتابهای راهنمای «کدوگان»^۱ می‌یابیم که «پکوات پرس»^۲ در ایالات متحده آمریکا مجدداً به چاپ رسانده است. اولین چاپ آن در سال ۱۹۹۳ وارد بازار شد و دومین آن در سال ۱۹۹۵ در زمره کتابها قرار گرفت. این کتاب که نقشه‌های بسیار واضح و جالبی را بر ورقهای مرغوب به تصویر کشیده تقریباً حاوی کلیه مسیرها و راهها در آسیای مرکزی می‌باشد. کتاب آسیای مرکزی نه تنها پنج جمهوری تازه به استقلال رسیده شوروی سابق یعنی ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان، قرقیزستان و قزاقستان را دربر می‌گیرد بلکه نظری تفصیلی بر مسیری که به آنها منتهی می‌شود، شمال پاکستان و غرب چین دارد. این مطلب شایان ذکر است که فصل آخر کتاب به‌طور خاص شامل اطلاعاتی در مورد بزرگراه قره‌قروم از ایالت مرزی شمال غرب پاکستان تا غربی‌ترین منطقه سین‌کیانگ در چین می‌باشد (مشخصاً مناطق خوش منظره شمالی کشور یعنی گیلگیت^۳ و هونزا^۴). این کتاب همچنین راههای جدید و کمترشناخته‌شده مسیر چین به قزاقستان و قرقیزستان را به خواننده معرفی می‌کند. بدین طریق آن را می‌توان رساله ارزشمندی در مورد کل منطقه و بنابراین راهنمای توریستی قابل ملاحظه‌ای دانست. هریک از جمهوری‌های آسیای مرکزی در فصلی مجزا گنجانده شده است. باید به خاطر داشت که مرزهای آنها (جمهوری‌ها) منعکس‌کننده دستور کار سیاسی اتحاد شوروی سابق است نه حق تصرف زمین یا شریانهای اصلی حمل و نقل آن جمهوری.

در حالی که نقشه‌های واضح کتاب به‌طور مؤثری راههای صحیح را به شما راهنمایی می‌کند اما به اطلاعات جغرافیایی صرف در مورد منطقه محدود نشده و تازه واردین را خیلی خوب به هر صورت ممکن آموزش می‌دهد. علاوه بر جزئیات کامل در مورد مسیرهای هوایی، زمان‌بندی قطارها و آدرس سفارتخانه‌ها، که دیدارکننده را قادر می‌سازد به‌طور مناسبی زمان بازدیدش را برنامه‌ریزی کند، اطلاعات مفصلی نیز در یک فصل مجزا در مورد موضوعاتی که هنگام سفر ذهن را به خود مشغول می‌کند مانند، هتل‌های مناسب، کیفیت غذا، تجویز داروهای احتیاطی، بهترین سرگرمی‌ها و حتی راهنمایی در مورد مراکز خرید ارزان گنجانده شده است.

گذشته از اینها، فصل کاملی به تاریخ، فرهنگ، زبان و سبک زندگی مردم آسیای مرکزی پرداخته و بدین ترتیب به بازدیدکننده این فرصت را می‌دهد تا با اطلاعات کامل سفر امن و خوشایندی داشته باشد. این کتاب در مورد تاریخ گذشته منطقه، که به سال ۳۳۴-۱۵۰۰ قبل از میلاد، وقتی اولین مهاجرت شناخته شده به این واحه (که بعدها بخارا، سمرقند و مرو نام گرفت) توسط آریایی‌ها انجام گرفت، یا

1. Cadogan

2. Globe Pequot Press

3. Gilgit

4. Hunza

زمان ورود الکساندر کبیر به آنجا در سال ۳۳۴ قبل از میلاد برمی‌گردد، مرجع کاملی به حساب می‌آید. جالب‌تر از آن اطلاعاتش در مورد تولد جاده ابریشم در سال ۱۳۸ قبل از میلاد می‌باشد هنگامی که «یک ژنرال چینی به نام چانگ چیان^۱ تصمیم گرفت از بارگاه امپراتوریش در چانگ‌یان^۲ در مأموریتی برای خرید اسب خارج شود». در مورد ورود اسلام و ظهور «مغولهای بزرگ»^۳ در صحنه آسیای مرکزی نیز به‌طور مناسبی بحث شده است. آخرین مطلب کتاب که کم‌اهمیت‌تر از بقیه مطالب نیست را موضوعاتی در مورد ظهور و سقوط کمونیسم در وطن امام شامیل و «امام بخاری»^۴ تشکیل می‌دهد. به‌طور خلاصه کتاب آسیای مرکزی راهنمای کامل و حاوی اطلاعات مفید در مورد منطقه‌ای است که خیلی سریع در حال جلب توجه جهان به خود می‌باشد.

ترجمه فاطمه سلطانی‌یکتا

روسیه و آذربایجان

Tadeusz Swietochowski, *Russia and Azerbaijan: A Borderland in Transition*,
New York: Columbia University Press, 1995, 290 p.

آذربایجان سرزمینی است که در گذشته مرزی میان اروپا و آسیا، اسلام و مسیحیت، روسیه و خاورمیانه، مسلمانان شیعه و سنی بوده است. کتاب روسیه و آذربایجان زندگی مردمی را که در این سرزمین تقسیم شده سکونت دارند، بررسی می‌کند. تسلط اروپایی‌ها بر این منطقه مرزی خاورمیانه موجب تقسیم این سرزمین به دو نیمه شده است. این تحقیق، دو قرن گذشته از تاریخ آذربایجانی‌ها را مورد بحث قرار می‌دهد که با حمله روسها به قسمت شمالی این کشور در اوایل قرن نوزدهم آغاز می‌شود و تا استقلال جمهوری آذربایجان پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در دهه ۱۹۹۰ ادامه دارد. گرچه این نوشتار؛ تاریخ آذربایجانی‌ها را در دو طرف مرز ایران و روسیه مورد بحث قرار می‌دهد؛ اما تاریخ جامع هر دو طرف نیست. در واقع تاریخ دو آذربایجان در طی این دوره مورد بررسی قرار نگرفته است. بررسی این کتاب بر موانع مشترک (دو آذربایجان)، تقسیم نیروها بین دو قسمت که تأثیری عمیق‌تر از غلبه خارجی داشته است و بر قیدوبندهای جدیدی که بعد از تقسیم این منطقه گسترش یافتند متمرکز است.

این کتاب تاریخ دیپلماسی منطقه‌ای نیست. در واقع، کوشش بر این است که بررسی این جنبه در تحقیق به حداقل کاهش یابد و بجای آن بر ارزیابی هویت مردم آذربایجان در دو طرف مرز متمرکز باشد.

1. Chang Chi'ien

2. Chang'an

3. Great Mongols

4. Imam Bukhari